

Vajdasági Alien

Jódal Kálmánnal Kocsis Árpád beszélget

*Amit elképzélünk,
arról soha nem szabad lemondani.
(Clive Barker)*

Jódal Kálmán világába negyedóránként indul közvetlen járat az újvidéki vasútállomás elől. Ettől függetlenül nagy segítség az író levele, melyben „bűnbarlangjának” címét megadja. Ezek szerint: „Az utcám legelején néhány lakótömb van, nem tudom, az utcanévtábla a helyén van-e, de össze-tevésztethetlen és azonnal beazonosítható: a sarkon irdatlan betűkkel írja, azt hiszem, cirill betűkkel, hogy DVOR. Ez egy drága étterem, és ez az utcám legeleje. Néhány lakótömböt és egy apró konténerhalmot elhagyva már kertes házak jönnek. A szám látható a házon, de egyszerűbb, ha hozzáadom, fekete, rácszott kerítéssel rendelkezik, és a házak zömével, így az előtte levő kettővel ellentétben nálam nincs véreb. (Vigyázz a szomszédos háznál lévő kutyától, az a piszkosfehér dög nemrég, mivel véletlenül nyitva volt a kapu, majdnem megölt egy szomszéd nyugdíjast, a vastag kabátja mentette meg, »elnézést« volt a válasz, ami mellesleg rég ritka kegy.)” A nem minden veszélyektől mentes külvilágtól egy lépcsősor választja el az író otthonát: folyóiratoktól roskadozó asztal, könyvek padlótól plafonig, az ágy alatt és az ablakban is összegyűrt csokoládéspapír, hamutartóban fuldokló cigarettacsikkek.

Nemrég egy riportműsort hallgattam a Szigligeti Alkotóházról. Abban mondták, hogy az író legjobb műzsája a gázrezsó, melyen biztonságos körülmények közt elkészítheti a kávéját. Illik ez Jódal Kálmánra is?

– Nekem ez az emeleti szoba a világom, melybe a napi több csészényi kávé is beletartozik. Legszívesebben pedig csak csokoládét ennék, valami édességet, hozzá pedig több doboz luxuscigaretta szívnék, nem az olcsóbbat, ezek jó pótszerei a boldogságnak. Az íráshoz is segítség. Módosult tudatállapot szükséges hozzá, megfelelő, hangos zene, esetleg bakancs, nyakkendő felvétele a már említetteken kívül. De kell valami villanásszerű

plusz-aprótság is, hogy valóban tudjam, oké, menni fog. Egy videoklip, egy illat, egy barátnőm mosolya. Én a mai napig papíron fogalmazok, kockás füzetembe, egy csomó ilyen kockás jegyzetfüzetem van, mert a számítógép mellett az ember, ismeretes, másként gondolkodik, másként ír. Megvan a cím, megvan az első sor, megvan az utolsó sor, tudom, hová kell eljutnom, persze ezek később változhatnak. Ez is egyfajta boldogság. Már csak sok kávé kell. Vagy ice coffee.

Legújabb írásaidat olvasva a Sikolyban, az Agressiva novelláskötetedet kézbe véve, de akár a tíz évvel ezelőtt a Kilátóban megjelent műveidet áttanulmányozva is az az érzésem támadt, hogy az írások témája és nyelvezetük közt hatalmas ellentmondás tátong, a nyelv formája nem követi a képzelőerőt. Tudatos választás ez a részedről?

– Gondolkodásomat linkekben gondolkodásnak nevezem, másképp köztes zónák rendszerének. Ez azt jelenti, ha felmerül egy A kérdés, én egy B megoldásra gondolok, de felvillan rögtön a C válasz, melyből következik D és E, megalkotom F-et, és kimondom G-t. Sokszor ez, belátom, követhetetlen. Novelláimban, habár ez a terminus problémás, inkább prózákként jellemezném őket, ez nem végtelenül hosszú mondatok formájában jelenik meg. Az általam kreált világ, ahogyan a prózáim is, tőlem autonóm és félautonóm módon születik. Gyakran magam vagyok a legjobban meglepődve, néhány nap múlván újraolvastván valamelyiküket, mintha nem is én írtam volna. Az írás folyamata során mintha csak kevés beleszólásom lenne, mi fogan az alapötletből.

Prózáidban a kafkai kiszámíthatatlanság valamiféle Rejtő Jenő-i helyzetkomikummal és Shakespeare drámáit és Quentin Tarantino filmjeit idéző tömegmészárlással keveredik. Milyen valóságokból építkezik az általad felállított világ?

– Úgy gondolom, hogy ha tőlem autonóm módon is, de bármilyen alter-valóság létrejöhet. A prózában megjelenő „valóság” – az ember ugyanis keres magának egy hazát –, bármilyen furcsán hangozzék is, de az Osztrák–Magyar Monarchia világára hajaz. Egy letűnt világra, melyet azonban robotszerű lények, tetovált emberek, regényhősök, filmszínészek népesítenek be, leginkább egy várost, többnyire „Újvidéket”. Shakespeare különben valóban jelentős szerepet játszik a prózámban, igaz, nálam mindenképpen csak „agresszió a nyelvben”-ről beszélhetünk. Óhozzá is, csak úgy mint Joyce-hoz, legalább 3–4 élet kellene, hogy ténylegesen megérthessem. De többekkel vagyok így: Haruki Murakamit, Viktor Pelevint vagy John Maxwell Coetzee-t csak nemrég fedeztem fel magamnak.

Pelevint és Murakamit a tudományos-fantasztikus írók közé sorolják. Mi köti Jódal Kálmánt a sci-fi-bez?

– Bár nem az én tisztem a prózám műfajának és stílusának meghatározása, de az *Agressíva*, noha a legkülönbözőbb helyekről merít, nem sci-fi. Tudományos-fantasztikus regényeket viszont szívesen olvasok, bár nem vagyok meggyőződve róla, hogy Pelevin sci-fit ír, azaz nem a hagyományos értelemben. Mert a kétpólusú világtrend megszűnésével ez a műfaj is szükségszerű metamorfózison ment át, számtalan alműfajra esett szét, némileg hanyagolva a távoli naprendszerekben, vagy a miénkben való expedíciókat. És mivel ismét nem két-, hanem többpólusúvá vált a világ, s ha másért nem, de az úrkutatás presztízisértéke, országimázsjavító-célzata miatt ezen a téren minden bizonnyal ismét komoly fejlesztésekre számíthatunk. A sci-fiben ez a változás pedig villámsebességgel kiütözik. Ami az alternatív valóságot illeti, újra a Facebook-profilomra feltett Shakespeare-idezetet citálnám: „Több dolgok vannak földön és égen, Horatio, mintsem bölcselmeitek. Álmodni képes.”

Jól ismerted az ugyancsak újvidéki származású, a háború ideje alatt Magyarországra kerülő, a Tudósok zenekar előadóművészeként hírnevet szerzett Bada Tibort. Milyen kapcsolat fűzött a 2006-ban elhunyt képzőművészhez?

– Bada Dada művészi, multimediális munkássága sosem bontakozhatott ki több objektív és szubjektív körülmény miatt. Sokkal, de sokkal nagyobb, rejtett potenciállal rendelkezett. Teljesen valószerűtlen körülmények közt lettünk – ha rövid időre is – szuper haverok, annyira valószerűtlenül, hogy ha babonás lennék, a fátum szót használnám. Úgy éreztem, hogy meg kell keresnem őt. De nem sikerült otthon találnom, véletlenül futottunk össze a buszállomáson. Hazaérve úgy éreztem, valami alapvetően megváltozott bennem. Racionálisabban: talán abban a pillanatban kölcsönösen épp egymásra volt szükségünk. Óriási hatást gyakorolt rám anélkül, hogy tudatában lett volna. A kulcs feltehetően a nem muszájon volt. Sokáig őriztem az egyik képét.

S Jódal Kálmán sohasem érzett kedvet arra, hogy az írás mellett más művészeti ágban is kipróbálja magát?

– A középiskola befejeztével, egy színjátszó csoport ösztönzésére, mely akkor az életem értelmét jelentette, színházi rendezőnek készültem, de az egyetemre nem vettek fel. Hatalmas csalódás volt a számomra, minden mást, az írást is, csak pótszernek éreztem. Ma már elbizonytalanodtam, hogy hogyan is irányítottam volna ötven–száz embert, színészeket és díszletrendezőket, lett volna-e bennem annyi erő és empátia, hogy minden

színészhez a kellő hangvétellel forduljak, tudjak ordítani is, de ha az kell, térdem állva könyörögjek neki. Most erre biztosan nem lenne elég erőm. Inkább a filmrendezés érdekel, a video art.

Egy helyütt úgy fogalmazol, hogy a posztmodern gyermeke vagy. Milyen kapcsolat fűz a magyar nyelvhez?

– A monarchiabeli valóságot is előhívó multikulturalizmusom, kevert származásom családi örökség, s büszkén vállalom. Ugyanakkor a magyar beszéd, a magyarul írás és olvasás nélkül, elnézést a kifejezésért, extrém esetben tudnék élni, de hogy egy életre kasztrálva érezném magam, az holtbiztos. Az is igaz, hogy a barátaim többsége szerb, keveset használom a magyar nyelvet, s ez az írásnál gondot is okoz. Viszont ismerek újvidékieket, akik a kilencvenes években előbb nyelvet, majd nemzetiséget, később pedig nevet is változtattak. Vettek maguknak slavát, áttértek a pravoszláv hitre. S még azt sem mondhatom, hogy elítélem őket, mert alkalmam volt megtapasztalni, milyen kapaszkodók nélkül élni, mindenhol idegenként. S én még szerencsés voltam, mert magyarul olvashattam, de sokaknak ez sem volt, otthon is, az utcán is csak evo Mađar, hej Mađarként szólították, s lassan Györgyből Đorđe lett. Nem csodálkozom, élve akart maradni.

Az 1994-ben kapott Sinkó-díj után sokáig a hallgatás vette körül Jódal Kálmánt, írásaiddal csak helyyel-közzel találkozhattunk. Milyen szerepet játszott a visszahúzódásodban a délszláv háború?

– A háború, pontosabban háborúsorozat és az előző rendszer – melyben felnőttem – szennye egy részének ijesztő előűszása, valamint a mindenki által másmilyennek álmódott jelen... Ez mind együtt, a kilencvenes évek rémálomszerű pornóvalósága pedig hatványozottan valami olyasmi, amit még mindig nem sikerült akár csak félig is feldolgoznom, így zömmel áttételesen vagy csak egyes szegmentumaiban, elszórtan tapinthatók ki az írásaimban. Újvidékről például a meglévő szubkultúrák marginalizálódtak, depressziós időszak volt ez az életemnek, telve félelemmel és szorongással. Sajnos, ezen állapot máig fennáll, közben huszonöt év kimaradt az életemből.

Történeteidnek java Újvidéken játszódik. A város egyes épületei meg is jelennek, egyes helyszíneket konkrétan is megnevezel. Milyen viszony fűz a Városhoz?

– Újvidék valószínűtlen jelenségeit keresem. Emlékszem egy éjszakai utazásomra. Ültem a buszon, az ablakokra esőcseppek verődtek, csorogtak lefelé. Előttünk a villanyrendőr pislogott meg az autók jelzőfényei jellegzetes zöld-kék fénnel. Ez a szépség. Ezeket szeretem Újvidékben. Például

az új épületeket. A Vérátömlesztő Intézetnek emlékszem, nagyon megörültem, szép formája volt, de aztán kiderült, hogy mire szánják. Szeretem az új utak egyenletességét is, az apró szépségeket. Ha máshová születek, biztosan azt a várost kedvelem meg, de úgy érzem, most itt Újvidéken tévednék el a legnehezebben. De még itt is, ahol szeretnek, idegennek érzem magam, egy vajdasági Aliennek. Számos alkalommal nem hitték el rólam, hogy magyar vagyok. Egy pljeskavicasütődés nő azt mondta, hogy ő zentai származású, de úgy se magyarul, se szerbül nem beszélnek, ahogyan én. A busz- és taxisofőrök meggyőződése, hogy angol vagyok.

Sosem gondolkodtál még el azon, hogy elutazz Angliába, hátha „bazatalálsz”?

– Anglián még nem gondolkoztam, de Bécs nagyon vonz. Csokoládét például szívesen árulnék egy bécsi csemegeboltban. Egyszer éreztem csak valahol otthon magamat. Egy budapesti kirándulás alkalmával a bátyámmal megpihentünk a Váci utcában. Ő még betért egy kereskedésbe, én pedig a járdán felhalmozott könyveim hegyére ültem. Elöttem ázsiai, afrikai és finn emberek sétáltak, voltak könyveim, ismertem a nyelvet, volt pénzem is, gondoltam, mi kell még?

Jódal Kálmán prózájában a filmművészet mellett jelentős szerepet kap a képzőművészet is, sőt egykor ilyen tárgyú kritikáid is megjelentek. Mért nem találkozunk bírálataiddal az irodalmi lapok hasábjain?

– Valaha spontán írtam őket, félig irodalmi igénnyel, és igyekeztem, ha lehetett, személyesen minél jobban megismerni azt, akinek a tárlatáról írok, a lakásától kezdve a zenei ízléséig, hogy az ő szemével is dekódolhassam a kiállított műveket, amelyekről írok.

Mikor egy általam emberileg is, erudíció szempontjából is tisztelt és kedvelt egyén elméleti megközelítésein kezdtem magam átrágni, lefagytam, mint egy számítógép-monitor.

Kapcsoltam, hogy az ekkora, a teljes humán és sok egzakt tárgykört felölelő műveltséghez három élet kellene, hogy mindezt integráljam, és a kortárs művészet kontextusába helyezzem. Azóta nem megy a dolog.